

UNIVERSITATEA BABEȘ – BOLYAI
Facultatea de Studii Europene
Relații Internaționale și Studii Europene

REZUMAT TEZA DE DOCTORAT:

TENTATIVE DE MODERNIZARE A ISLAMULUI ÎN SECOLUL XX

Drd. MUREA NICOLAE-RADU

PROFESORI COORDONATORI: VASILE PUȘCAȘ, VASILE BOARI

Cuprinsul tezei:

Introducere.....1

Structura lucrării.....4

CAPITOLUL I

Considerații metodologice

I.1 Premise istorice și civilizaționale.....6

I.2 Modernitate sau modernități.....20

I.3. Islamul între modernitate și modernități – perspective metodologice.....28

CAPITOLUL II

Percepții și colonialism. O perspectivă anglo-saxonă

II.1. Islamul în spațiul britanic.....36

CAPITOLUL III

Islamul între tradiție și modernitate

III.1 Premise istorice și civilizaționale.....	69
III.2 Răspunsul lumii musulmane.....	76
III.3 Islamul modern. Revoluția constituțională persană.....	108

CAPITOLUL IV

Sfârșitul unei epoci

IV.1 Califatul în Islam.....	132
IV.2 Imperiu și revoluție. Revoltă și Califat.....	143

CAPITOLUL V

Secolul XX sub semnul modernității europene

V.1 Dezastrul militar și noul standard republican.....	185
V.2 Construcție statală și națională.....	196
V.3 Islamul între comunitate națională și internațională.....	207
V.4 Fundamente intelectuale ale modernității islamice.....	215
Concluzii.....	224
Bibliografie.....	228

Cuvinte cheie:

Modernitate, Modernizare, Modernități multiple, Islam, Civilizație, Orientalism, Orient/Occident, Modernizare defensivă, Tradiție, Religie, Fundamentalism islamic, Sferă civilă, Spațiu secular, Conflict.

Rezumat:

Lucrarea de față este compusă dintr-un număr de cinci capitole, urmată de secțiunile dedicate concluziilor și notelor bibliografice aferente. Din punct de vedere metodologic, problematizarea procesului de modernizare a Islamului se realizează printr-o trecere în revistă a teoriilor majore, care definesc abordările contemporane asupra subiectului avut în vedere. Plecând de la perspectiva culturalistă clasică, asumată de istorici și politologi precum Bernard Lewis, S. Huntington, Maurice Barbier sau Shireen T. Hunter, instrumentarul metodologic al lucrării încearcă să contabilizeze noile direcții teoretice venind din zona sociologiei istoriei. Presupusul eșec al modernității, precum și al modernizării în spațiul civilizației Islamice este depășit, făcându-se apel la o înțelegere a modernității ca un proces fluid, evolutiv, marcat de convulsii și manifestări eterogene. Separată de spațiul european și nord-atlantic, în care a originat, modernitatea se transformă într-un bun global asumând forme specifice în funcție de condiționările civilizaționale în cadrul cărora se inserează. Prin acceptarea și mai ales prin asimilarea diferită a categoriilor și impulsurilor modernității, fiecare civilizație care marchează spectrul cultural uman devine depozitara propriei formule originale a modernității. În acest context teoretic, elaborat de sociologi precum Samuel N. Eisenstadt sau Bjorn Wittrock am încercat să introducem și o perspectivă dinamică asupra conceptului de „tradiție” venită pe filiera sociologului Armando Salvatore. Astfel, „tradiția” (sau tradițiile) unei societăți, considerată până nu demult de teoriile culturaliste privind modernizarea, drept unul dintre elementele care blochează definitivarea proceselor sociale asociate modernității, este disociată de percepții precum „stagnare” sau „supunere oarbă față de autoritate”. În perspectiva noastră, în cadrul civilizației islamice, tradiția încetează să mai reprezinte „un teren aproape inertial al acțiunii umane”, asumând, alături de manifestările modernității, forme sociale care devin organic interconectate. Proiectând funcțiile asimilatoare ale tradiției într-o poziție capabilă să integreze și să ofere un suport viabil elementelor introduse de modernitate și de procesele modernizatoare, lucrarea de față a încercat să considere natura Islamului în societățile musulmane sub forma unei concepții de fundal - un fundal care ia aspectul unui standard referențial nedefinit, în același mod

în care Creștinismul continuă să reliefeze o serie de concepții în societățile seculare europene. Rolul vital pe care îl joacă religia în cadrul civilizației islamice o pune într-o situație avantajoasă de a da naștere unei sfere publice aparte, care se manifestă dincolo de formele seculare specifice civilizației Occidentale. Această sferă publică cu origini religioase este definită de un nou discurs al intelectualilor religioși, care contestă atât granițele politicului, cât și ale autorității religioase convenționale. Islamul este astfel capabil să dezvolte un spațiu în care societățile musulmane, la fel ca și indivizii, reușesc să avanseze propriile deziderate, concepții și perspective asupra chestiunilor sociale fundamentale. Aici, și doar aici, autoritatea politică și religioasă își pierd valențele normative, transformându-se în zone susceptibile unor interpretări noi, bazate pe valori și idei care sunt proprii modernității.

A doua direcție majoră pe care se construiește argumentul lucrării încearcă să surprindă dimensiunea experienței europene vizavi de civilizația Islamică și mai ales modul în care aceasta a evoluat de la un discurs exclusiv apologetic, religios la unul savant. Dacă discursul medieval a încercat să disimuleze inferioritatea civilizațională a Europei, absolutizând superioritatea sa religioasă, epoca modernă mizează pe o superioritate culturală și tehnologică occidentală în fața civilizației Islamice - o superioritate care, odată cu expansiunea colonială europeană, asumă un statut paradigmatic, odată ce Islamul sau civilizația căreia i-a dat naștere sunt trecute prin filtrele interpretative occidentale. Elementul principal al acestei faze a analizei este asigurat de modul în care criticul cultural american de origine palestiniană, Edward Said, teoretizează, sub termenul de *Orientalism*, formele în care lumea europeană a încercat să înțeleagă și să descrie experiența sa orientală. Departe de a accepta drept final diagnosticul negativ al lui E. Said asupra tradiției orientaliste europene, lucrarea încearcă să descrie ambivalența perspectivelor occidentale asupra Islamului. Face aceasta analizând lucrări de majore ale literaturii britanice, în care valoarea Islamului și a civilizației Islamice nu este tratată într-un mod depreciativ sau denigrator. Un element proeminent al analizei este dat de modul în care perioada colonială, de altfel unul dintre punctele de rezistență ale teoriei lui E. Said, a marcat experiența europeană a alterității orientale.

O altă dimensiune a studiului analizează evoluția și manifestarea modernității în spațiul civilizației islamice, plecând de la identificarea unui moment temporal incipient. Recunoscând necesitatea unei abordări cronologice, lucrarea inventariază momentele istorice și intelectuale majore care încearcă să integreze categoriile modernității în cadrul civilizației Islamice. Din această perspectivă, se fructifică o parte a argumentației lui Bernard Lewis, în special direcția

care vede demersurile de modernizare efectuate de elitele musulmane ca un rezultat direct al eșecului militar. Acest moment, identificat fie prin eșecul din anul 1683 în fața zidurilor Vienei, fie prin invazia napoleoniană a Egiptului, din anul 1798, va genera o reacție în lanț la nivelul celor mai proeminente formațiuni politice ale Islamului, incapabile să reziste noii forțe militare a Europei Occidentale. Problema modernizării societăților musulmane nu a avut doar o dimensiune tehnologică, atât de bine surprinsă de programele modernizatoare și etatiste ale unor monarhi precum Mahmud II sau Muhammad Ali, ci a pus în discuție practici sociale și religioase fundamentale. Discursul modernizator indigen s-a cantonat în sfera religioasă, producând o viziune particulară asupra unei formule a modernității care trebuia în mod necesar să se grezeze pe elementul religios, liantul de bază al societăților musulmane. Dacă „modernizarea defensivă” practică de liderii musulmani a adus foarte repede și într-o manieră destul de ușor de acceptat produsele industriei europene, din punct de vedere cultural acomodarea modernității s-a dovedit mult mai dificilă. Teoreticieni și reformatori religioși precum Jamal al-Din al Afghani, Muhammad Abduh sau Rashid Rida sunt cei care vor da tonul modernizării Islamului și care vor imprima o direcție exegetică care va influența noul val de intelectuali religioși de la mijlocul secolului XX.

Momentele principale care sunt evidențiate, în această lucrare, ca definind forme moderne ale Islamului, sunt concentrate în jurul mișcărilor revoluționare și de construcție statală, manifestate în prima jumătate a secolului XX. Din acest punct de vedere, Revoluția Constituțională Persană din anii 1906-1909, Revoluția Junilor Turci din anul 1908 sau Revolta arabă de la sfârșitul Primului Război Mondial sunt considerate a trasa un standard intelectual și politic extrem de dezirabil pentru societățile musulmane. Plecând de la stabilirea realităților politice și teritoriale în Orientul Mijlociu extins, lucrarea încearcă în paralel să descrie principalele curente politice și culturale, care au marcat lumea musulmană secolul XX. Un loc aparte îl ocupă analiza noilor manifestări ideologice care, spre deosebire de apologetica religioasă reformistă de la începutul secolului, se distanțează de modernitatea europeană încercând să găsească o cale islamică originală în a acomoda modernitatea într-un context cultural definit de religie.

Concluziile lucrării trasează o legătură clară între procesele modernizării începute în decursul secolului XIX și manifestările lor caracteristice din secolul XX. Dacă din punct de vedere politic și economic modernizarea societăților musulmane a înregistrat puține rezultate

notabile, la nivel cultural aceste societăți au asimilat într-o manieră fundamentală elementele care dau substanță modernității. Departate de a stabili un pronostic final asupra succesului modernizării în lumea islamică, lucrarea se dorește o contribuție la înțelegerea acestui fenomen complex.